

DET KGL. DANSKE HAVESELSKAB I HISTORISK BELYSNING

Uddrag af foredrag holdt i Havebrugshistorisk Selskab
21. marts 1973

Af *Carl Johan Hansen* †

Det kongelige danske Haveselskab blev til af trang, det indtryk må man få ved at granske selskabets gamle papirer; og når noget bliver til af trang, så sker der noget, så spirer der noget, og så gror der noget.

Intet tager form af sig selv, der må en igangsætter til, et menneske med initiativ, en optimist, og her hed optimisten d'Origny; han var oberst og kommandør for Prins Christians Regiment i København; han samlede den 23. september 1830 en kreds af haveinteresserede mænd 9 i alt, og de stiftede så Selskabet til Blomsterculturens Fremme, sådan hed selskabet ved sin start.

Som haven præsenterede sig i mange år før 2. verdenskrig nærmest indgangen fra Frederiksberg Runddel. Brøndsalen t.v., udstillingssalen og gartnerboligen t.h. Juli 1935.

Oberst d'Origny har ikke blot været en initiativrig mand, han har også været en meget flittig og virksom mand, og det er blevet mit indtryk tillige en beskeden mand.

Uden tvivl må han have haft kontakt med Det kgl. danske Landhus-holdningsselskab, der var blevet stiftet i 1769. Dette selskab varetog på beundringsværdig måde havebrugets interesser for Danmark og Norge, hvilket jeg ved studium af en del af selskabets tidlige skrifter har overtydet mig om, men det er en anden historie.

Som det fremgår af selskabets første navn, var det ganske særlig blomsterne, der havde d'Orignys interesse, men i hurtig rækkefølge blev alle grene af havebruget inddraget i selskabets virksomhed.

Der skete utrolig meget i de første 5 år under oberstens ledelse, herom vidner bl.a. de publikationer, som selskabet udsendte.

Året efter selskabets stiftelse i 1831 arrangerede man sig med Botanisk Have, der dengang lå ved Charlottenborg; man holdt "samlinger" som det står udtrykt, en gang om måneden.

I 1833 havde man samlingsdag en gang om ugen hos gartner Ohlsen på Østerbro, grundlæggeren af firmaet Ohlsens Enke.

Samme år lejedes et areal på ca. 1/2 td. land af gartner Danckert på Østerbro; her foregik Haveselskabets første virksomhed med tiltrækning af planter af forskellig art; her oprettedes en planteskole, og her foretoges de første prøvedyrkninger, en virksomhed, der med årene har udviklet sig til en stadig voksende, uvurderlig faktor til havebrugets højnelse og plantedyrkningens økonomi, videreført af Almindelig dansk Gartnerforening og Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur.

I 1834 foreligger der nye vedtægter for selskabet i stort format med 8 flot nummererede sider, trykt hos Bianco Luno. Selskabet har ændret sit navn til: Selskabet til Haveculturens Fremme, og tilkendegiver herved den udvidelse af selskabets virksomhed, der fandt sted allerede under de første 4 år af dets tilværelse. De "nye vedtægter" åbenbarer for os hvilken stor, grundlæggende betydning Haveselskabet har fået for den vældige udvikling, der er sket siden da inden for alle områder af havebruget.

Ved fælles hjælp udarbejdede man plantelister, efter hvilke selskabets medlemmer indbyrdes kunne erhverve sig planter, og for at skaffe sig viden om, hvilke plantearter og -sorter, der kunne købes hos gartnere, påtog man sig blandt sine opgaver: "Catalogers Trykning for Gartnere"; hvem kunne vel dengang forestille sig hvilken nutidens overflod af plantekataloger i fineste udstyr denne foranstaltning førte til?

Og opretholdelse og vedligeholdelse af et udsalgssted for handlegartnere, Københavns og vel landets første blomsterbutik; og nu!

Da der i datiden ikke fandtes planteskoler i landet der forhandlede frugttræer, fik den af selskabet oprettede og senere på egen jord videreførte planteskole meget stor betydning for vort land. Planteuddelingen i 1880 omfattede alene 945 frugttræer, og der var indtil da uddelt

14.300 frugttræer til mindre jordbrugere rundt om i landet; der blev desuden sendt en samling forskellige træer og buske til Færøerne, af hvilke jeg ved selvsyn mener at kunne konstatere, at seljærønnen var den, der klarede sig bedst, medens flere andre arter var gået til grunde.

Det kongelige danske Haveselskab

agter Tirsdag den 8de Avgust, Kl. 1, i Selskabets Have at lade ved Auktion opaaabe til Bortleje fra 1ste Oktober d. A. at regne

**Frederiksberg Slots
Kjøkken- og Frugthave,**
enten samlet 10 Tdr. Land **eller** skilt i to Parceller, hvoraf den ene (Kjøkkenhaven) indeholder $3\frac{1}{5}$, den anden (Frugthaven) $6\frac{4}{5}$ Td. Land, hvortil Afbenyttelsen af $\frac{2}{3}$ af Bygningen Nr. 6 i Pilealleen, der er indrettet til to Boliger, er knyttet.

Konditionerne fremligge til Eftersyn saa vel hos Selskabets Gartner (Haveselskabets Vej 7) som hos Hr. Haveinspektør Flindt, der vil lade de Lysthavedne Jordstykkerne paavise.

Annonce i Frederiksbergbladet, juli 1882.

Haveselskabet foranstaltede over hele landet konkurrencer med prisbelønninger af mønsterværdige havebrug og husmandsbrug; havebrugsudstillinger med præmieringer blev ligeledes afholdt rundt om i landet.

Med bevillinger fra Landbrugsministeriet sørgede Haveselskabet for at der blev givet tilskud til oplæring af husmands- og arbejdersønner i gartnerfaget; en foranstaltning, der har bidraget til en god uddannelse af mange driftige gartnere.

I de allerførste år i Haveselskabets tilværelse anskaffede man sig havebrugslitteratur til udlån blandt selskabets medlemmer; d'Origny påtog sig selv opgaven som selskabets bibliotekar, senere overgik denne biblioteks-virksomhed til bestyreren af selskabets blomsterudsalg.

I november 1834 udsendte Haveselskabet sit første tidsskrift: *Have-tidende*; som redaktør nævnes professor Schouw, med Feilberg, etatsråd Beck og gartner Mørch i redaktionen. Tidsskriftet udkom hver 14. dag og blev forelagt af boghandler Reitzel.

Trangen til udvidelse af de på lejet jord påbegyndte virksomheder, og længselen efter at få en forbilledlig mønsterhave, hvor selskabets medlemmer kunne samles i følelsen af, at haven var deres egen, presede på; egen jord, det var målet.

Den 31. august 1837 forelægger bestyrelsen på sin generalforsamling et forslag om køb af et areal på 3 tdr. land af Studevangen, beliggende ved Frederiksberg Allé ved Sankt Thomas; tilbudet er 4.700 rdl. Generalforsamlingen vedtager at købe, og bevilger 500 rdl. til anlægsomkostninger. Forhandlingerne ender med, at selskabet køber yderligere 1/2 td. land altså 3 1/2 td. land for 4.950 rdl. med et årligt afdrag på 100 rdl.

15

Nr.	
291	25 Stk. forstj. Kurve
292	25 " — —
293	25 " — —
294	et Værthus med Vinduer og et bagved staaende aabent Skur.
295	et do. m. Varmeledning, Vinduer og Dæffelemme.
296	en muret Vafte med Vinduer.
297	et Værthus med Vinduer og Skyggerammer, Dæffelemme og Varmeapparat og Formeringskasse med Vinduer.
298	et Værthus med Varmeapparat, 17 Vinduer og Dæffelemme.
299	et Værthus med Vinduer.
300	en Mur, ca. 50 Alen.
301	et Værthus med Vinduer og Lemme samt et med dette sammenbygget Hus af Grundmur og med Tegltag.
302	en Mur, ca. 50 Alen.
303	et Værthus med Vinduer.
304	et dito med dito, Dæffelemme og Skyggerammer og et bagved sammenværende aabent Skur med Jernsøjler.
305	en Blomsterbatte af Træ.
306	et Værthus med Vinduer, Dæffelemme og Varmeapparat og et bagved samme liggende aabent Skur.
307	et Værthus med Vinduer.
308	et Skur af Grundmur uden Bagvæg med Skifertag.
309	et aabent Skur uden Bagvæg, dækket med Brædder og Tagpap.

Næstsidste side i auktionskataloget fra september 1882.

På en ny generalforsamling den 23. oktober vælges slotsgartner Rothe, Rosenborg, og gartner Mørch til at forestå anlægningen. En haveplan foreligger. Allerede i november påbegyndes arbejdet med anlægningen, der har været meget omfattende; der arbejdes året ud med 40 "slaver" (d.v.s. straffefanger); der graves grøfter og anlægges en brønd, der angives at være på 5 x 12-14 alen m.m.m. Årets driftsomkostninger beløber sig til 482 rdl., der udredes af de ordinære indtægter (det var dengang!). Udbetalingen klares ved tegning af aktier á 25 rdl., det blev til 675 rdl.; dertil kom så frivillige bidrag, og det blev til 1098 rdl. i alt.

Medlemstallet, der ved årets begyndelse angives til 216, steg efter at selskabet var blevet ejer af egen jord til 437 + 12 ekstraordinære medlemmer; dette betød altså mere end en fordobling i året 1837.

I stiftelsesåret 1830 var medlemstallet 44, i 1833 152.

Endnu en bemærkelsesværdig begivenhed fandt sted i året 1837: Haveselskabet afholdt sin første blomsterudstilling, ved hvilken der blev taget entré; den fandt sted i Botanisk Have ved Charlottenborg den 10.-13. juni.

Som det fremgår af selskabets første vedtægter, lagde man megen vægt på fremskaffelse af "nye planter"; man kunne vel derfor tænke sig her at have en rislende kilde til efterforskning af plantearternes indførsel til vort land, men desværre er jeg ikke stødt på plantelister fra selskabets første år; de 3, jeg har fundet, er fra 1855, 1869 og 1870; af dem har jeg fået det indtryk, at man særlig har interesseret sig for "nyheder" d.v.s. sorter af gammelkendte haveplanter.

I plantelisten fra 1855 nævnes *Ligustrum japonicum* og *Jasminum nudiflorum* blandt pottedplanterne, hvilket vel kunne give en formodning om, at de var nyindført, *Genista fragrans* og koldhusplanten *Cantua dependens* nævnes også. Under hårdføre friluftplanter nævnes *Spiraea prunifolia* og *Dracocephalum ruyschianum*. *Phlox paniculata* nævnes i 10 sorter, *Primula acaulis* fl. pl. i 4 sorter, *Penstemon* i 8 nye sorter; nelliker i 8 sorter; liliput-georginer i 8 nye sorter; *Cupressus lawsonianum* (d.v.s. *Chamaecyparis lawsoniana*) er sluppet med blandt stauderne.

J. W. Frisenette blev Haveselskabets første overgartner; han påbegyndte sin virksomhed i 1838, han må have forestået et meget omfattende arbejde med sin bestyrelses meget initiativrige medvirken. I 1843 afløstes han af gartner W. Rathsack, der ledede havens arbejde til 1847; så blev J. A. Bentzien selskabets overgartner; han var en højt begavet, meget kyndig mand. Han oparbejdede planteskolen, hvorfra tusinder af frugtræer og andre træer og buske blev sendt ud over landet. Han arbejdede også med tiltrækning af nye frugtsorter, og var tillige en meget dygtig og flittig skribent, han kunne fortjene et kapitel for sig i havebrugets historie. I årsløn fik han 300 rdl.; havens bud fik 50 rdl., man regnede dengang med runde tal, "så meget i timen" var dengang endnu ikke opfundet; i øvrigt havde man endnu Shakespeares

grundfæstede opfattelse at den, der arbejder for penge aldrig gør ret meget. Første juli 1864 fratrådte Bentzien sin stilling som havens overgartner; blandt 8 ansøgere til stillingen, valgtes gartner J. C. Olsen som hans efterfølger; han var meget dygtig, og af en støt og rolig natur.

Det kgl. danske Haveselskabs have var i 1920'erne og 30'erne de mange kvindelige gartnerelvers have.

Kammerherre, lensbaron Zytphen-Adeler blev 1862 Haveselskabets formand, og med J. C. Holm som sekretær, blev selskabet vel konsolideret; en meget virksom tid påfulgte. I 1872 afholdtes i dagene 5.-9. oktober en stor havebrugsudstilling i Tivoli; et bevaret præmieprogram giver et meget imponerende indtryk af udstillingens omfang.

Selskabet til Haveculturens Fremme fik flere filialselskaber, et i Helsingør, et i Vordingborg og et i Viborg; til disse filialafdelinger blev der udsendt særlige plantelister; der har således været selvstændig virkestrang blandt selskabets medlemmer, hvor lokale kræfter kunne tage sig bedre af de foreliggende, stedlige opgaver; I 1873 stiftedes så Jydsk Haveselskab, vore smukke 1973-frimærker med den hundredbladede rose minder os om denne begivenhed.

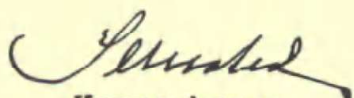
I 1888 stiftedes Østifternes Haveselskab; disse tre haveselskaber har siden da virket sammen under fællesbetegnelsen "De samvirkende danske Haveselskaber"; jo mere samvirkende des bedre.

I 1878 blev kammerherre Fr. Wolfhagen selskabets formand. Da Haveselskabet den 25. september 1880 rundede de 50 år, fik selskabet sit nuværende navn: Det kongelige danske Haveselskab, det skete ved kongelig resolution, der er underskrevet af kronprins Frederik med en meget flot signatur.

To år efter jubilæet solgte selskabet sin have; det skete den 14. maj 1882; køberen var Tvedes Bryggeri, og prisen var 3 kr. pr. al.² = 127.830 kr. Arealet var købt for 4.950 rdl. Penge frister og bedrager. Bebyggelsen var ved at omslutte haven, der med sine 3 1/2 td. land kunne være blevet et godt "åndehul", en blandt byens skønne oaser; men man ønskede sig friere omgivelser og forpagtede så af staten 12 1/2 td. land, hvoraf de 2 1/2 td. kom til at udgøre selskabets have (haven, man forlod, var på 3 1/2 td. land). Lejemålet var uopsigeligt i 50 år; senere blev lejemålet sikret for endnu 50 år til 1982, og det er nu yderligere sikret til 1992.

Inspektøren af de offentlige lysthaver, H. Flindt, der var næstformand i Haveselskabet, tegnede haveplanen (den gamle del af haven).

Det meget betydelige arbejde med havens flytning blev forestået af selskabets overgartner J. C. Olsen, der da var i sine bedste arbejdsår; ved sit 40 års jubilæum fik han Haveselskabets medaille i guld, og ved sin afgang som overgartner for Haveselskabet blev han udnævnt til ridder af Dannebrog.

Kammerherre,
Formand.

Docent,
Sekretær.

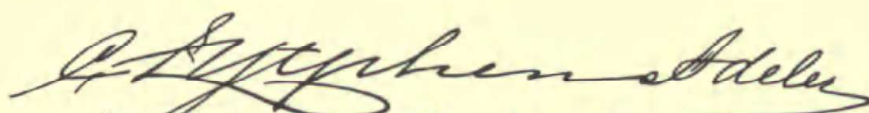

Havearkitekt.

Handelsgartner.

Grosserer,
Kasserer.

Inspektør ved de offentl. Haver,
Næstformand.

Overretssagfører.

Baron, Arkivar i Udenrigsministeriet.

Respektable navne i den samlede bestyrelse i 1908

Det kgl. danske Haveselskab's Planteuddeling.

Medlemmer af *Det kgl. danske Haveselskab* kan efter Ønske frit vælge sig 8 Planter efter nedenstaaende Planteliste.

Stauder, der særlig er egnede til Plantning paa »Stenbed«, — er samlet for sig. Planterne uddeles omkring 1. September; ønskes de tilsendt, kan dette ske mod Betaling af Forsendelsesomkostninger — 75 Øre, der kan indsendes i Frimærker.

Saa vidt muligt vil alle Begæringer, der indkommer rettidigt, blive opfyldt uden Ændring.

Begæringer om Andel i denne Planteuddeling maa skriftligt afgives **Inden 1. Marts**; senere indløbne Begæringer kan ikke gøre Krav paa *Ekspedition*. Adresse: *Planteuddelingen*, Det kgl. danske Haveselskab, Frederiksberg Runddel 1, København F.

Anmodninger om Deltagelse i Planteuddelingen fra andre end Det kgl. danske Haveselskabs Medlemmer kan ikke ventes besvaret.

Stauder.

Achillea ptarmica	—	—	Windley	Rudbeckia Newmanii	Primula veris
Aconitum pyramidale	—	—	pumilum magnificum	Sedum spectabile	— hybr. Miss Mac. Gillaway
Anchusa italica, Dropmoore	—	—	Hemerocallis fulva	Salvia nemerosa	— cortusoides
— myosotidiflora	—	—	flava major	Solidago aspera (Gyldenris)	— Wanda
Aquilegia coerulea hybrida	—	—	luteola	— Shortii	Saponaria ocymoides
Aster ericoides Reversii	—	—	Iris germanica Feodora	Telekia cordifolia	Saxifraga Andrewsii
— hybr. Dr. Eckener	—	—	Imperator	Trollius hybridus	— Aizoon atropurpurea
— Barrs Pink	—	—	Madame Chereau	Verbascum panosum	— — balcana
— Victor	—	—	pallida	—	— decipiens grandiflora
— Lavendel	—	—	perfection	—	— lingulata superba
— Blackwood	—	—	President Carnot	—	— longifolia
— challenger	—	—	Pluto	—	— Kingii
	—	—	Prosper Laugier	—	— Wildeana
	—	—		— hybr. Rosabella	Sedum album

Stenbedsplanter.

Ajuga reptans atropurpurea
Arabis alpina fol. var.

— — Lillac Times	— — Tour Eiffel	— scabra	— Anacamperos
— — Snowdrift	— — Walhalla	Armeria formosa	— lydlum
Astilbe hybrida	— — graminea	Aubrietia hybrida	— spurium
Betonica grandiflora	— — ochroleuca gigantea	Bergenia speciosa	— — splendens
Campanula glomerata dahurica	— — orientalis	Campanula garganica	Sempervivum Brownii
Centauria montana grandiflora	— — sibirica	— — Portenschlagiana	— flagellifolium
— macrocephala	— — Perrys blue	Dianthus barbatus	— Fauconettii
Chrysanthemum maximum	— — Snow Queen	— — graniticus	— fimbriatum
Ophelia	Ligularia floribunda	— — plumarius	— Funckii
Delphinium hybridum (Ridder- spore)	Lilium regale	Draba bruneifolia	— pyranaicum
Digitalis lutea	Lupinus polyphyllus	Dryas Sundermanii	— speciosum
Doronicum caucasicum	Lythrum roseum superbum	Erica carnea	— triste
magnificum	Oenothera fruticosa	Euonymus pulchella fol. var.	Silene maritima
Erigeron hybr. mesagrande	Orobus vernus	Festuca crinum ursi	Thymus Golden Dwarf
— Fontainebleau	Papaver orientale (Tyrkisk Valmue)	Geum sibiricum	— lanuginosus
— grandiflorum elatior	Paeonia chinensis	Helianthemum mutabile	— serpyllum splendens
Echinops Ritro	Phlox paniculata (i Sorter)	Heuchera tiarelloides	Veronica fruticans
Eryngium planum	Phytolacca americana	Iberis sempervirens	— prostrata
Euphorbia polychroma	(Kermesbær)	Lonicera nitida	— gentianoides
Helenium hybr. Riverton Beauty	Pyrethrum roseum	Nepeta Pseudoussinii	— incana
— — Crimson Beauty	— — Eileen May	Oenothera missouriensis	Vinca major fol. var.
	Robinson	Penstemon confertus	(Brogetbladet Singrøn)
		Phlox setacea	Viola gracilis Lord Nelson

Planteuddelingen er kun for Medlemmer af

Det kgl. danske Haveselskab.

Det var gyldne tider for haveselskabets medlemmer i 1930'erne og 40'erne,
planteuddelingslisterne svulmede mere og mere.

To år før overgartner Olsens afgang, nemlig i sommeren 1905, kom jeg for første gang til Det kongelige danske Haveselskab, det var som elev hos gartner Carl V. Lange i Frederikssund, der dengang havde landets største staudegartneri med Georginer som speciel kultur; vi kom for at arrangere blomsterudstillinger; det foregik mest i Tesalonen; haven havde dengang en meget stor samling vaser og skåle fra Den Kongelige Porcelainsfabrik. Overgartner Olsen var dengang gammel, og overlod os ganske selv at foretage arrangementerne, så jeg nåede ikke at få et varigt indtryk af hans personlighed; derimod mindes jeg meget tydeligt havearkitekt E. Erstad-Jørgensen, der var meget interesseret i vort foretagende, og gentagne gange besøgte os i staudegartneriet i Frederikssund. Disse udstillingsbesøg i Det kongelige danske Haveselskabs have står stadig som lyse minder fra min elevtid.

Da overgartner Olsen trak sig tilbage i 1907, blev J.K. Jørgensen selskabets overgartner; samme år blev jeg elev ved "Rosenborg kongelige Gartneri og Gartnerlærestanstalt"; der skulle dog gå nogle år, soldatertiden, studieårene på Landbohøjskolen og rejseårene, før jeg for alvor fik kontakt med "Jens K.", det skete i 1920, da jeg lige efter hjemkomsten fra Amerika blev afdelingsgartner ved Botanisk Have som leder af drivhusafdelingen. Jens K. Jørgensen havde en levende interesse i alt, der kunne gro, måske med forkærlighed for orkideer, som han skaffede sig en ret stor samling af. Vi tuskede indbyrdes planter; mest sådan, at det, der blev så stort, at det kneb med at få plads i Haveselskabets små drivhuse, kom ud under Botanisk Haves rummelige glaskupler.

Undergartner Peter Andersen havde været i haven siden sit 17. år, og var således i haven gennem hele Jens K. Jørgensens tid som overgartner; da jeg kom til haven som Jens K. Jørgensens afløser, lærte jeg hurtigt Peter Andersen at kende, og det ikke blot som en uvurderlig og trofast medarbejder; han kom til at betyde umådelig meget for mig, ikke mindst gennem tildragelserne i krigens tunge år, et dramatisk kapitel i Haveselskabets historie.

Inden jeg modtog stillingen, tog jeg til København for at tale med professor Ellinger, der dengang var Haveselskabets formand. Professoren gik til min store glæde helt ind for de tanker, jeg fremsatte for ham om selskabets opgaver i fremtiden, indbefattet at erhverve nye arealer på hvilke Haveselskabet kunne udfolde sig.

Vi havde imidlertid kun haft nogle få bestyrelsesmøder før det gik op for mig, at professoren var den eneste optimist i bestyrelsen.

Det varede ikke længe før jeg tog mig for at søge udvej; det skete allerede ved slutningen af mit første år i haven. Jeg gik til Dyrehavens daværende skovrider, Martensen-Larsen, der med stor hjælp-somhed gik ind for opgaven, og sluttelig fandt et ca. 60 td. land stort og herligt areal, liggende lige op mod Eremitagen. Jorden tilhørte Staten, men var udforpagtet, og kunne ved forpagtningens udløb få år

senere overtages af Haveselskabet. Flere af bestyrelsens medlemmer beså arealet; professor Ellinger kørte med mig derud i min gamle Ford, som jeg havde fra konsulenttiden; alle måtte finde stedet eventyrlig herligt; sagen blev behandlet på et bestyrelsesmøde i marts 1932 og senere på generalforsamling i september. Pessimisterne var i overtal; de gjorde det af med de strålende muligheder, der lå for Det Kongelige danske Haveselskabs fremtid.

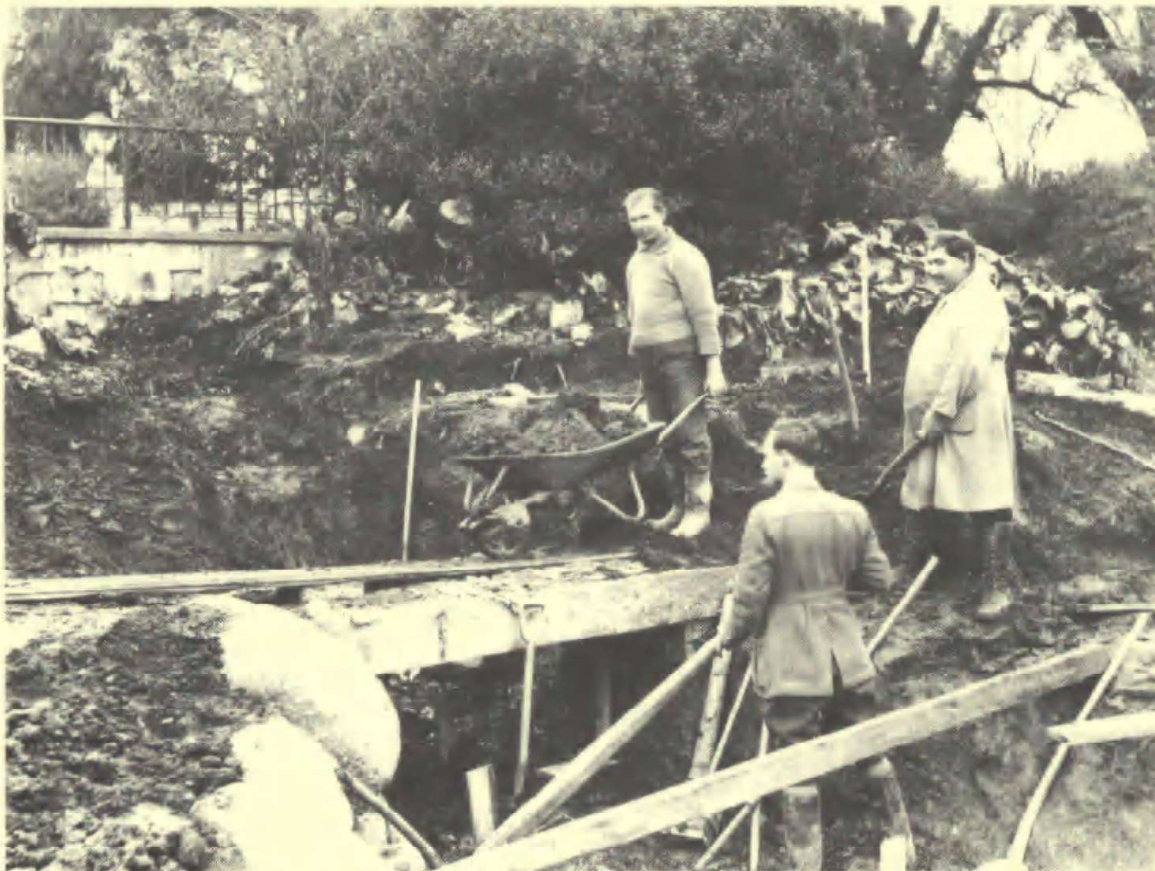
Haveselskabets økonomi var ved min tiltræden meget stram, og flere samspillende faktorer gjorde min opgave svær; havens areal var umiddelbart før blevet udvidet med den for stenhøjen beliggende sydlige del, hvilket betød en fordobling af vedligeholdelsesarbejdet.

Staten inddrog de sidste 4.000 kr. af de årlige tilskud, som selskabet gennem en lang årrække havde haft til havebrugsformål.

I 1933 øgede Staten den årlige leje for medlemshavearealet med 6.500 kr.

Københavns Boldbaner havde lejet sit areal af Haveselskabet for 4.000 kr. årlig; kort efter min ankomst overtog Staten også denne indtægt.

Mest føleligt for havens vedligeholdelse blev det dog, da fagforeningerne greb ind i forholdet til vore elevlønnings; i 1938-39 var jeg flere gange til forhandling om lønsspørgsmålet; det gik ikke længere

Stenhøjen ned mod søen under ombygning i 1934, overgartner Carl Johan Hansen med ryggen til, undergartner Peter Andersen i kittel og med spade.

end til 1940, så blev vi tvunget ind under lønningsloven. Da jeg kom til haven, var vi 15; vor svenskfødte lugekone "Søster" var den højst-lønnede, og hun fortjente at være det; hun fik 25 kr. om ugen i de første år; senere steg hendes gage dog gradvis til 35 kr. Efter 1945 kneb det med at få pengene til at strække til 3-4-5 elever; dette blev kun muligt ved hjælp af udstillingsindtjeningen, der tidligere kun undtagelsesvis havde givet et overskud. Det var med spænding, at hver enkelt udstillings økonomiske resultat blev imødeset. Netto-overskuddet kom i en årrække til at ligge omkring 20.000 kr.

At komme ind på de mange forskellige planer og omlægninger fra min tid, vil føre for vidt; dog må nævnes den gennemgribende omlægning af partiet omkring stenhøjen med springvandet og søen, hvis runde form blev ændret til sin nuværende skikkelse.

Min formodning om at muren, der går på tværs af stenhøjen, gik i dybden, viste sig rigtig. Jeg havde hørt noget om, at det var en rest fra et menageri, der havde hørt til det nedbrudte slot, og at menageriet var blevet nedlagt fordi løven åd dyrepasseren; det sidste er forhåbentlig digt og opspind; jeg tænkte mig muren som en del af en løvekule eller lignende bygningsværk fra menageriet, der vel har været en forløber for Zoologisk Have.

Muren, der går i dybden, gav altså mulighed for at udforme en sten-slugt, med nogle småfald over hvilke vandet fra springvandsbassinet kunne risle; jeg tænkte mig springvandet forsynet med et pumpeværk, der gav så rigeligt med vand, at dette kunne lade sig gøre.

Stenmaterialet, der for en del var gaver fra medlemmer af selskabet, havde vi samlet i løbet af de foregående år; de vigtigste nøglesten blev udvalgt, afmærket og købt i Hedehusenes Grusgrav, broen, der førte over kløften, bestod af nogle lange, forhenværende granittrappesten, der blev lagt ved hinandens side.

Broen, der sammen med trædestenene over vandfladen og murkanten gav kløften en horisontal tredeling, er senere blevet fjernet; de vandrette linier kontrasteredes bl.a. med nogle enebær-søjler. De mange bambus, der nu dominerer anlægget, er kommet til senere.

Til arbejdets udførelse havde jeg foruden Peter Andersen, der dengang var stærk som en bjørn, den unge gartner Einar Seidelin; han var en kunstnersjæl og en ypperlig, forstående medarbejder, og så var der naturligvis eleverne, havens væsentligste arbejdskraft, som det var en uforlignelig inspiration at arbejde med.

Et lille kapitel om havens folk må med; de stod og de står mit hjerte nær. Peter Andersen "undergartneren", var en sprudlende personlighed, tjenstvillig og gavmild til det yderste; begrebet "fyraften" kendte han kun som en foragtelig glose; i højsommeren fandt man ham ved vandslanger og turbiner til midnat, når der var "tryk på vandet". I krigsårene fyrede han med våde tørv natten igennem, så afløste jeg tidligt om morgenen. Skulle der afbrændes kvas på kompostpladsen, inspirerede han en kreds af elevflokkene til at stille kl. 4 om morgenen,

og snart sprang gnisterne fra bålbrændernes morgenkåde læber om kap med det gnistrende bål. Belønningen var gerne en kop morgenkaffe inde i slotsgårdens køkken.

Vor mangeårige "Søster" mestrede sit fag, hendes hænder var adlede ved arbejdet, hendes ansigt bestod i det væsentlige af smilerynker omkring et par strålende øjne; sidst jeg besøgte hende, havde hun 15 oldebørn. Den trofaste "frk. Andersen", der fremdeles er i haven, hørte med til den faste stab; hun tog fat overalt, hvor der skulle bestilles noget, ikke mindst ved udstillingsarbejdet, hvor alt skulle være klappet og klart på klokkeslæt.

LANDBRUGSMINISTERIET.

Kjøbenhavn, den

26 August 1910.

Det under 30' juni d. A. hertil indgjorte Andragende
fra det kgl. danske Haveselskab paa Grundlag af
Forhandlingerne, der have været foretagne i et Fællesudvalg af
Repræsentanter for de samvirkende danske Haveselska-
ber, Almindelig dansk Gartnerforening og Foreningens
af danske Planteskoleejere, anholdt om, at der ved For-
slaget til Finansloven for Finansaaet, 1910 maad
blive søgt bevilget et Beløb af 2,500 Kr. til Lønning
af en Konsulent vedrørende Lygdannelse hos Haves-
planterne.

Saaledes foranlediget skulde man hermed høflig-
lig meddele, at Ministeriet - i hvert Fald for
Siden - ikke har set sig i Stand til at frestøge
videre i denne Sag.

Anders Vibæk.

Skuffelser som følge af afslag på ansøgninger kendte man også til den gang.

Så er der udstillingerne, et meget omfattende kapitel gennem mit tidsafsnit af Haveselskabets historie; det kan her kun kort berøres; rosen-, georgine-, staude-, akvarie-, og en række andre udstillinger vekslede i en uafbrudt række; derudover enkelte store kunstudstillinger; ikke mindst borddækningsudstillingerne kaldte på et stort publikum, med deres rige bidrag fra Den kongelige Porcelainsfabrik og andre store firmaer inden for vore fornemste kunsthåndværk; ofte med fantasifuldt strålende bidrag til udsmykningen fra virksomhedernes ledende kunstnere. Hjælpsomhed og godt humør blev højt kultiveret under udstillingsforberedelserne nu og da indtil den lyse morgenstund.

DET KONGELIGE DANSKE HAVESLSKAB

København V., den December 19

Af de Midler, som Det kongelige danske Haveselskab i Aar kan uddele til Husmænd og Parcellister for god havemæssig Behandling og Benyttelse af deres Jord, har Selskabet tilstaaet Dem en Præmie af Kroner.

Idet Præmien herved fremsendes, udtaler Selskabet det Haab, at denne Anerkendelse vil opmuntre Dem til fortsat Virksomhed og Bestræbelse for Deres Jordlods Forbedring og dens Benyttelse paa bedste Maade til Havedyrkning.

Paa Bestyrelsens Vegne

Alfred Bruun.

Den 9. april ved morgengry stod jeg ved et vindue og så ud over haven, hvis træer fortonede sig i en tågedis i dyb fred; da hørte jeg lyden af flyvemaskiner der nærmede sig, og kort efter drøned 3 store bombemaskiner hen over vore bygninger i sydlig retning. Den onde

DET DANSKE POST- OG TELEGRAFVÆSEN

TELEGRAM FRA KØBENHAVN

Nr. 24136 19 ORD INDLEVERET DEN 6/9 1930 2018 M

OVERGARTNER JENS JØRGENSEN

DET KGL HAVESELSKAB

FREDERIKSBERG RUNDDEL KØBENHAVN

I HØJESTE BEUNDRING SENDER JEG LYKØNSKNING OG TAK

CLOD SVENSSON

krig var begyndt, og den kom til at gribe stærkt ind i havens tilværelse; tyskerne rykkede ind i den; de gennembrød hegnene, og opstillede gadekanoner ved Pile Allé; tennishallen, der nu er forsvundet, blev belagt med skiftende hold soldater. Gestapo var indkvarteret der gennem en lang og meget uhyggelig periode; området blev afspærret med høje, stærke pigtrådshegn.

De geværskalver, der jævnlig lød derinde fra, gav næring til de mange uhyggelige rygter om, hvad der foregik derinde.

I haven havde soldaterne slået sig ned; de lagde sig i plænerne hvor det lystede dem, mens vagthold med skarpladte våben gik deres runder ved dag og ved nat. Familiehavernes lagre blev plyndret. En dag var en havebænk anbragt midt i et blomsterbed. Tagsten og ruder blev gennemhullet af kugler; en dag, jeg gik og afmærkede Brøndsalens gulv til en udstilling, fløj en kugle tæt forbi mig; jeg ænsede det næppe, hvilket senere undrede mig. Kun ét drivhus blev holdt igang ved hjælp af våde, sjællandske tørv.

Gennem alle krigsårene fik vi en højst værdifuld håndsrækning fra Landbohøjskolens have, fra Botanisk Have og fra Københavns og Frederiksberg Kommunes gartnerier ikke mindst fra sidstnævnte; herved blev det muliggjort at gennemføre vore udplantninger uden mærkbare indskrænkninger.

En dag kom lederen af en undergrundsgruppe, dannet af officersaspiranter fra skolen på Frederiksberg Slot; han ville have tilladelse til eller min medvirken til at anbringe et våbendepot på et af vore lofter. Det kostede overvejelse og senere søvnløshed. Våbendepot på loftet af Frederik III's gamle slot og midt i den tyske rede; hovedbygningens loft blev opgivet som for befærdet; Brøndsalens loft kunne kun betrædes gennem tagvinduer; men en aften mens det endnu var lyst lige efter at havens folk var gået hjem, blev lageret anbragt på drivhusloftet, hvorfra det blev hentet omkring første april 1945.

KORSØR 143/81 12 15 55 6/9 =

TELEGRAM fra		Adress: OVERGARTNER JØRGENSEN		Telegrafstation KØB	
		HAVESELSKABETS HAVE KBH =			
Nr.				Dato: 6. SEP. 1930	
				Tj. Bem.	
Modtaget			Afsendt		
App. Nr.	Lhr.	fra	den	af	Lhr.
			: VOR HJERTELIGSTE LYKØNSKNING TIL JUBILÆT = MATHIESENS		
			PLANTESKOLE +		

Vedtagne Ferkortelser: D Bolegram. TC Aabefaldt Telegram. MP Udlev. egenmodigt. PC Ankomsthvis betalt.
 RP Svar betalt. OUvært Udleveres aabent. FS Eftersendes. XP Bud betalt.

Under en sabotage hos grosserer Lystrup blev blomsterbodens 2 store ruder splintret; skønt vi var blevet informerede, og havde sat fuld luft på drivhusene, gik der dog her en del drivhusruder sammen med en masse ruder i nabolaget.

4. majaften glemmer ingen, der har oplevet den; i dagene umiddelbart før faldt 4 frihedskæmpere omkring haven; 2 af dem under forsøg på at slippe over vore hegn.

Den påfølgende jul bandt jeg 2 laurbærkranse og lagde dem, hvor de var faldet; gadefejeren værnede den der lå ved Pile Alléens fortov til den hen mod foråret var blevet vissen; nu og da lagde forbipasserende friske blomster i den.

Om morgenen den 5. maj stod jeg med vort gamle flag ved foden af havens flagstang og ventede på, at klokkerne fra Frederiksberg Kirke skulle begynde at kime for sammen med alle danske kirkeklokker at give signal til, at dannebrog gik til tops over det ganske land.

Næppe var dette sket, før en officer kom hen til mig og bad om tilladelse til at beslaglægge selskabets kontor med telefon, samt til at lukke haven for alle, der ikke fik indpas af vagten; snart efter ankom en afdeling soldater og stillede deres geværer i pyramide på plænen foran hovedbygningen, og så ankom det ene dramatiske optog efter det andet; landsvigere, der var blevet hentet, flere kom med opstrakte hænder; snart var Frederiksberg Runddel fyldt med biler. Men da dagen var omme, kom freden; haven var atter blevet medlemmernes og vort paradys.

I de nærmeste år efter krigen, lagde kæmpe-turistdampere til ved Langelinies kaj; sværme af turister strømmede ind; vi traf aftale med nogle turistselskaber om tilladelse til adgang for deres selskaber med fører for at bese haven, imod at de løste et antal medlemskort; Te-salonnen fik en god, øget omsætning; vore fine prospektkort fik rivende afsætning; sværme af dem blev sendt ud over kloden til havens berømmelse.

Da krigen nærmede sig sin afslutning, og vi i fortrøstning så, hvor det bar hen, blev håbet for en ny stor og rig fremtid for Det kongelige danske Haveselskab atter lysegrønt, og så gik jeg til skovdirektør Poul Lorenzen for at finde et godt fremtidens bosted for Haveselskabet. Skovdirektøren fattede stor interesse for sagen, og efter gentagne drøftelser og brevveksling, mødtes dr. Syrach Larsen og jeg hos skovdirektøren. Resultatet blev, at vi sammen gik på ekskursion i Dyrehave-området, og det blev til en herlig skovtur i sol over et sneklædt landskab; vi havnede på Wesselsmindes jorder; vidunderlige arealer, der delvis grænsede ned mod Mølleåen. Skovdirektøren henvendte sig derefter til departementscheferne Wilcke og Andreas Møller, til hvilken sidstnævnte jeg blev introduceret. I Statsministeriet undersøgte vi arealgrænserne på et stort generalstabskort. Departementschefen tog ud på arealerne, og skrev herefter et varmt brev for sagen til stiftamtmand Haugen Johansen, der var Haveselskabets formand; denne

Det kgl. Danske Haveselskab

har optaget

Hr. Professor,

Dr. phil. E. Rostrup,

Ridder af Dannebrog og Dannebrogsmænd p. p.,

som

Eresmedlem,

i taknemlig Anerkendelse af hans Dirksomhed
som Selskabets Formand fra 18. September 1894
til 26. Februar 1903.

København, d. Maj 1903.

Haven

Medlemsblad for
DET KGL. DANSKE HAVESELSKAB
DET JYDSKE HAVESELSKAB
ØSTIFTERNES HAVESELSKAB

Ansvarshavende redaktør:
Hother Paludan, Høisebakken, Hellerup
I redaktionen: havearkitekt Georg Boye,
konsulent Asge Gylling, havearkitekt Eigil Kier

Indhold

	Side
Det kgl. danske Haveselskab	67
Fire festlige forårsudstillinger	69
Dahlia er uudværlige	69
Anerkendte Dahlia	69
Storblomsrede Roser	71
Chrysanthemum	72
Blomsterkul	73
Veronica incana	73
Sygdoms- og skadedyrsbekæmpelse	74
Tomat og gødning i almindelighed	76
Sunde solbærplanter	77
Sommerudflugt og årsmøde i Ø. H.	78
Haven i maj	79

Forsidefoto:

Havesalen i Det kgl. danske Haveselskab

Oplag: 43.500

Amelanchier canadensis. Bærmispel

hører til Æblefamilien og har æblelignende blade. Denne er en stivgrenet busk, velegnet til læ. Vindrøde frugter. Dette er den ægte, der har mere åbne klaser og længere kronblade end den almindeligt leverede. A. lævis danner en bred, smuk busk med rustfarvede skudspidser. Bør plantes frit på plæne.

„HAVEN“ er udgivet af

De samvirkende danske Haveselskaber.
Ekspedition: Konsulent Povl Bruun-Møller,
Rolighedsvej 26, København V., tlf. Nora 1135
Tryk: J. D. Qvist & Komp. Bogtrykkeri, Akts.
København K.

DET KONGELIGE DANSKE HAVESELSKAB

DET har klang af eventyr, og det er et eventyr.

Den 23. september i år er det 125 år siden, at forudseende og indflydelsesrige mænd tog initiativet til at hjælpe det „betrængte“ havebrug her i landet.

Kommandør ved prins Christians regiment i København, oberst F. I. d'Origny kom ugentlig ved en kop aftente sammen med 8 andre „blomstervenner“ for at drøfte nye og sjældne blomsters fremskaffelse og kultur, og dette førte snart til stiftelsen af *Selskabet til Blomsterkulturens Fremme*.

Det mest beundringsværdige ved disse blomstervenner, der var etatsråder, justitsråd, kgl. hofbygmester, kancellisekretær, overkirurg, professor og legationsråd, var, at de satte deres kræfter praktisk ind, hvor det tiltrængtes. De hjalp handlegartnerne med at komme i kontakt med publikum ved at trykke plantekataloger og ved at leje et lokale ved Holmens Kanal, hvori gartnerne kunne indsætte de planter, de havde til salg — det blev Københavns første blomsterhandel i 1834. De holdt årligt udstilling et eller andet sted i hovedstaden og vakte derved publikums interesse for blomster. De lejede et areal på Østerbro til forsøgsvirksomhed og prøvedyrkning af nyimporterede planter, de udgav tidsskriftet „Havetidende“ m. m. Det var ikke så underligt, at staten, der hidtil havde støttet havebruget gennem Landhusholdningsselskabet, henvendte sig til blomstervernerne og bad dem administrere statstilskudet under forudsætning af, at selskabet ville udvide sit virkefelt til at omfatte hele havebruget, hvorfor navnet ændredes til *Selskabet til Havekulturens Fremme*.

Opgaverne blev større og mangesidige, ofte så store, at de oversteg de frivillige kræfter, der satte en ære i at yde hjælp, hvor den tiltrængtes. Staten på sin side viste selskabet sin anerkendelse og tak for godt udført arbejde ved på 50-års dagen for selskabets stiftelse at tildele det prædikat af *Det kongelige danske Haveselskab*, hvormed fulgte tilladelse til at flage med splitflag.

Selskabets børn, handlegartnerne og blomsterhandlerne, blev selvstændige — de fløj af reden og dannede deres egne organisationer, og nye børn kom til i Det jydsk Haveselskab og Østifternes Haveselskab. Det var en ganske naturlig udvikling, men på mange måder at beklage for det gamle selskab, hvis opgaver toges op af nye kræfter, der udelukkende arbejdede ud fra økonomiske og praktiske synspunkter, og tilbage blev kun de æstetiske, knyttet til selskabets have ved Frederiksberg Runddel og de i og for sig tilstrækkelig mange og

Medlemsbladets første side i 125 års jubilæumsnummeret, maj 1955.

oplæste brevet på et bestyrelsesmøde; dets indhold frydede mig, nu troede jeg sikkert at sejren var vundet, at Haveselskabets fremtid lå solbeskinnet forude.

Det blev en fornøjelig bestyrelsesskovtur, hvor vi badede i solskinnet i den vidunderlige natur, tog forskud på havens lykkelige fremtid.

Kommunegartner Michael Gram, der var blevet medlem af Haveselskabets bestyrelse, fik til opgave sammen med mig, at tage ud og tale med fabrikant Hempel, der ejede Wesselsminde; sammen gennemvandrede vi arealerne, og drøftede derefter sagen i fabrikantens hjem. Inden vi forlod Wesselsminde, havde fabrikant Hempel givet mig håndslag på, at Haveselskabet kunne erhverve ejendommen uden udbetaling, kun "hokuspokus"; det var det udtryk fabrikant Hempel brugte.

Så gik der nogen tid, hvor der må være blevet arbejdet med sagen, uden min medvirken.

Stiftamtmand Haugen Johansen ønskede at trække sig tilbage som formand; han sagde: "Nu giver jeg bolden op inden jeg går"; med de ord udtrykte han sig.

Jeg plejede altid at deltage i bestyrelsesmøderne, men jeg var ikke med, da denne "fodboldkamp" blev udspillet; udfaldet åbenbarede sig først for mig på et senere bestyrelsesmøde.

Efter god tid blev min beslutning taget; fortøjningen løsnedes; jeg var sikker på, at jeg handlede rigtigt, og det er jeg fremdeles.

Så blev Troels Erstad havens direktør, med Samuelson som overgartner.